

53. Дружина О. Імшенецького (див. коментар № 10).
54. Покровська (Троцина) Ольга Костянтинівна – дружина професора О. Покровського (див. коментар № 3).
55. Так в оригіналі.
56. Молодший брат проф. М. Бережкова (див. коментар № 3).

Гордієнко Д. З епістолярної спадщини професора Петра Люперольського

Пропонується добірка документів із епістолярію професора Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька Петра Люперольського, які реконструюють коло його професійних і особистих контактів, а також допомагають більш повно відтворити його біографію.

Гордиенко Д. Из эпистолярного наследия профессора Петра Люперольского

Предлагается подборка документов из эпистолярного наследия профессора Нежинского историко-филологического института князя Безбородька Петра Люперольского, которые реконструируют круг его профессиональных и личных контактов, а также помогают более полно реконструировать его биографию.

Gordiyenko D. From the epistolary legacy of professor Petro Lyupersol's'kiy

There is offered the selection of documents from the epistolary legacy of professor of the Nizhyn History-and-Philology Institute by prince Bezborod'ko Peter Lyupersol's'kiy. This documents would be help to reconstruct his professional and personal relatives and also more fully to reproduce his biography.

Лілія РУДЕНКО
(Ніжин)

Що може розповісти стара фотографія?

*Скажи мені хто твій друг –
і я скажу тобі хто ти
давня латинська приказка*

У фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського зберігається невелика колекція фотопортретів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Немов крізь чарівне скло дивляться на нас замріяні красуні з вибагливими зачісками у мереживних сукнях із рукавами-буфами, не менш ошатні добродії, хвацькі військові – з вусами а-la “кайзер”, доброчесні матрони і поважні батьки родин у оточенні чепурненьких дітлахів. Хто ці люди? На жаль, їх імена загубилися у тенетах років. Але іноді чари часу розвіюються, і тоді за мовчазною фотокарткою постає людська доля – яскрава, творча, тісно пов’язана з долями інших людей.

Серед цих портретів особливу увагу привертає світлина зроблена в Італії на одній зі старовинних вуличок Риму. На знімку – молодий вродливий чоловік у темному елегантному костюмі. Він стоїть, схрестивши руки на грудях і притримуючи правою рукою крилатого капелюха. Гарні непересічні риси обличчя, ясні очі пильно вдивляються у далечінь. Досить довге хвилясте волосся обрамовує високе чоло, ледь помітна посмішка ховається у невеликій округлій борідці й вусах. Портрет поколінний, з невеликим розворотом ліворуч.

При ретельному вивченні звороту світлина на темно-коричневому паспарту вдалося прочитати напис зроблений від руки тушшю: “Дорогому І.Г. Турцевичу / в пам’ять

пребывания в Риме / от Владимира Беклемишева / Рим 23-го января 1890 года” [1]. І ось вам запитання: Беклемішев, Турцевич – хто вони? Що пов’язувало цих людей?

Переглядаючи списки викладачів Історико-філологічного інституту князя Безбородька в Ніжині (далі – НІФІ) за 1901–1912 роки [2], автор цієї розвідки одразу звернув увагу на особу професора Івана Григоровича Турцевича, чиє прізвище й ініціали відповідали напису на фотографії. Вивчення архівних документів професора (насамперед, його з його особового фонду) показало, що саме він є адресатом В. Беклемішева [3].

Іван Григорович Турцевич народився в 1856 р. у с. Суховичі Речицького повіту Мінської губернії у родині місцевого священика. Вищу освіту здобував спочатку у Санкт-Петербурзькому історико-філологічному інституті, потім – у НІФІ, після закінчення якого (1879) був призначений учителем Першої київської гімназії, але майже одразу за рішенням Колегії Міністерства Народної Освіти отримав наукове відрядження за кордон строком на один рік (судячи з його листів додому – він побував у Австро-Угорщині, Франції та Італії) [4]. Мандруючи Європою він вивчав античну культуру та класичну філологію. Повернувшись до Києва, І.Г. Турцевич займається педагогічною та науковою діяльністю, стає членом Товариства Нестора-Літописця, друкує свої роботи у київських часописах.

У 1889 р. І.Г. Турцевича ще раз був відряджений за кордон з науковою метою – тепер уже на 1,5 року (до Франції й Італії). 3 осені 1889 р. листи до його братів – Олександра та Йосипа – надходять з Риму, туди ж переводять і вексель для нього від Департаменту народної освіти на суму 997 франків 54 сантима – жалування за 3 місяці [5]. Отже, датування згаданого фотознімку збігається з часом перебування І.Г. Турцевича в Римі.

З 1892 р. І.Г. Турцевич отримав призначення до НІФІ на посаду екстраординарного (тобто позаштатного) професора. В 1903 р. його призначають ординарним професором кафедри класичних мов. У стані цього навчального закладу він був одним із організаторів наукового Історико-Філологічного Товариства при інституті князя Безбородька, його дійсним членом від часу заснування, а в 1907 р. його було обрано головою цього товариства (з грудня 1909 р. – почесним членом, – останнє було пов’язане з його виходом у відставку) [6]. У роки революційних лихоліть І.Г. Турцевич на короткий час знову повернувся до викладання в інституті; згодом – після ствердження радянської влади – був дійсним членом секції (майже 2 роки – її керівником) історії античної культури Ніжинської науково-дослідної кафедри історії культури та мови. Після себе професор І.Г. Турцевич залишив низку наукових праць, кілька з котрих – і чи не найбільш відомих з них – присвячені історії стародавнього Риму, його традиціям, звичаям, римському

І.Г. Турцевич. Ніжин. Початок ХХ ст.

праву. Наприкінці 1920-х років він цілком полишив офіційну наукову діяльність, й самотньо доживав віку у власному будинку поруч із приміщенням інституту. Помер у 1938 р., похований у Ніжині на Грецькому кладовищі – зараз це частина Центрального Троїцькому міського кладовища (могила, на жаль, з роками загубилася).

Яскрава постать натхненного, понад усе захопленого своєю наукою, дивака-професора в незмінній старомодній традиційній академічній шапочці, залишила помітний слід у пам'яті багатьох студентів і гімназистів – Олексія Плюща, Олександра Лазаренка (їх спогади друкувалися у сучасній газеті “Alma mater” Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та журналі “Київ” (№12, 1996 р.)), надихнула на шлях служіння науці майбутнього професора-історика Пилипа Клименка. Останнім часом з'явилася низка публікацій, присвячених постаті Івана Григоровича Турцевича [7].

На фото, подарованому І.Г. Турцевичу під час його перебування у Римі, вказане прізвище – “Беклемішев”. Старовинний дворянський рід Беклемішевих відомий у Росії з XVI ст. [8] Протягом трьох століть цей рід давав країні талановитих воєвод, видатних полководців. Військові таланти успадковувалися, навіть, по жіночій лінії. Так, мати відомого за подіями 1612 р. князя Михайла Пожарського та мати фельдмаршала Михайла Голєніщева-Кутузова (події двома сторіччями пізніше) – в дівоцтві Беклемішеви. Друга половина XIX ст. позначилася на родинній історії Беклемішевих появою “полководців” на ниві культури: в 1881 р. народився відомий піаніст, один із засновників Київської консерваторії – професор Григорій Миколайович Беклемішев, трохи раніше – 8 серпня 1861 р. – народився Володимир Олександрович Беклемішев – видатний скульптор. Можливо, це він – на знімку? Так виникла гіпотеза, яку треба або довести, або спростувати.

В.О. Беклемішев народився на Катеринославщині (нині Дніпропетровська обл.), початкову художню освіту отримав у харківській приватній рисувальній школі М.Д. Раєвської-Іванової. В 1887 р. він успішно закінчив Петербурзьку Академію мистецтв, за кошти Академії відвідав Францію та Італію. До Росії повернувся в 1892 р.. Отже, на той час, коли був зроблений знімок, В.О. Беклемішев гіпотетично міг знаходитися в Італії. Остаточну відповідь мала б дати фотографія скульптора – для порівняння. Але досі виявити в наявних джерелах не було змоги. Можливо, зображення Володимира Олександровича й не збереглися – він помер під час громадянської війни неподалік від Новоржева (нині – м. Псков) [9].

Проте, надто привабливою особистістю був Володимир Беклемішев, аби відступити від бажання з'ясувати його можливий зв'язок із майбутнім ніжинським професором. Творча доля видатного скульптора складалася тріумфально. Повернувшись з Італії, він представив на академічній виставці дві нові роботи – “Раб-утікач” і “Християнка перших віків”. Ці роботи демонстрували зрілий талант скульптора, що однаково поєднував витончену досконалість форм і вичерпну психологічну характеристику персонажу, втілену в пластичності. Роботи принесли В.О. Беклемішеву звання академіка, його запрошують викладати до Петербурзької Академії мистецтв, в 1893 р. обирають її дійсним членом [10].

Того ж 1893 р. починається нова віха в історії Петербурзької Академії мистецтв. Під тиском передових мистецьких кіл і суспільної думки уряд змушений був піти на реформу структури Академії, оновити викладацький склад, суттєво змінити навчальний процес. Уперше в історії цього закладу були відкриті творчі майстерні під орудою професорів-керівників. На посади керівників цих майстерень запросили широковідомих художників-передвижників: І. Рєпіна, І. Шишкіна, В. Маковського, А. Куїнджі та близьких до них за творчим спрямуванням майстрів – В. Беклемішева, О. Ківшенка, В. Мате, Л. Бенуа [11].

Володимир Беклемішев майже чверть століття – з 1894 до 1918 р. – обіймав посаду професора-керівника скульптурної майстерні. За ці роки його тричі обирають ректором Петербурзької Академії мистецтв і Вищого художнього училища при Академії (в 1901–1903 та 1906–1911 роках). Увесь цей час він поєднує педагогічну та керівну діяльність з плідною творчою працею.

У 1896 р. В.О. Беклемішев створив одну з найбільш відомих своїх робіт, яка принесла йому справжню славу – скульптуру “Сільське кохання”, невелику за розмірами ніжно-ліричну сценку побачення юної пари під час жнив, невимушену і дуже зворушливу. Сучасники відзначали дивовижну для скульптури живописність цієї роботи, яка була придбана П.М. Третьяковим для його московської галереї. У 1900 р. на Всесвітній виставці роботи В. Беклемішева були відзначені золотою медаллю. Він створив цілу галерею чудових скульптурних портретів сучасників – П. Чайковського (1897), А. Куїнджі (1903), В. Маковського (1903), О. Ріццоні й інших. Портрети вражали не тільки вдалою схожістю, але й глибоким проникненням у внутрішній духовний світ особистості. Ці ж риси притаманні й монументальним роботам скульптора – пам’ятникам О. Грибоєдову (Тегеран, 1904), Єрмаку (Новочеркаськ, 1907), С. Боткіну (Петербург, 1907).

В.О. Беклемішев. Рим. 1890 р.

Звичайно, про таку знаменитість не могли не писати популярні тоді часописи. Саме в такому виданні й поталанило відшукати портрет В.О. Беклемішева. У журналі “Нива” (№ 27, 1914 р.) уміщений репортаж із весняної виставки Петербурзької Академії мистецтв: “Багато величі та владності у скульптурній постаті патріарха Філарета роботи професора Беклемішева. А художник О. Слободянюк-Подольян дає нам портрет самого скульптора” [12]. Поруч – знімки названих робіт. Незважаючи на роки, які розділяють фотографію з фондів ніжинського музею та портрет із виставки, безперечно – на них зображення однієї людини. Те саме обличчя. Хоч волосся посивіло, але той-таки молодий погляд ясних очей, та ж ледь помітна доброзичлива посмішка, спокійна шляхетність усього образу. Пізніше з’ясувалося, що знайдений художній портрет В. Беклемішева не єдиний. Чутливі до людської краси друзі-митці не в змозі були оминати його вишукано-романтичну зовнішність. Найвідоміший портрет – кисті В. Маковського, який прикрашає зали Державного Російського музею Петербурга. Безперечно, ці портрети були своєрідним виявом поваги, якою користувався В.О. Беклемішев у колі колег-митців і серед студентської молоді. Шляхетна зовнішність була віддзеркаленням шляхетного характеру, в якому гармонійно поєднувалися м’яка людяність і чітка громадянська позиція.

На початку січня 1905 р. у столичних газетах з'явилося звернення російських учених “Потреби освіти”, а у травні вийшла “Резолюція художників”. У обох документах заявлялося, що “академічна свобода несумісна із сучасним ладом Росії”, ставилися вимоги запровадження в країні основ політичних свобод, та “повного та докорінного перетворення існуючого ладу”. Під обома документами одним із перших стояв підпис В.Беклемішева [13].

Професор В.О. Беклемішев був діяльним членом Товариства ім. Т.Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що навчалися у вищих навчальних закладах Санкт-Петербурга. Щороку влітку на дачі Беклемішевих зазвичай гостювали діти-сироти з Марфо-Мар'їнської обителі.

Окремо слід відмітити особливе ставлення В.О. Беклемішева до вшанування пам'яті Тараса Шевченка. Майстер ніколи не забував, що народився в Україні. Вихованець демократично настроєної харківської інтелігенції, він не випадково виступив автором перших професійних скульптурних портретів Великого Кобзаря й неодноразово звертався до цієї теми. Відомо три бюста Т. Шевченка його роботи. Два з них – мармурове погруддя та гіпсовий поясний портрет (1899) зберігаються нині у Національному музеї Т.Г. Шевченка в Києві; ще один – недатований невеличкий бюст – у музеї Національного заповідника Тараса Шевченка в м. Каневі [14]. У різних роботах автор порізнює образ українського національного поета: то перед нами постає поет-пророк, оповитий тяжкими думами про долю України, то нескорена людина-борець, будь-якої миті готова до бою за правду...

Вище згаданий мармуровий бюст Т. Шевченка в 1899 р. планувалося встановити на одній із вулиць Харкова. Він мав би стати першим громадським пам'ятником Кобзареві. Бюст мав бути виготовлений коштом родини Алчевських – відомих українських меценатів. Замовляла погруддя з білого італійського мармуру особисто Христина Алчевська – визначний український педагог-просвітник, віце-президент Міжнародної ліги освіти, почесний член багатьох російських і зарубіжних освітніх товариств. Ця жінка народилася в містечку Борзна на Чернігівщині, неподалік Ніжина. Христина Дмитрівна стояла у витоків створення недільних шкіл (зокрема, Харківської, якою керувала з 1860 р.), відстоювала право викладання у таких школах українською мовою, представляла роботу керованої нею школи на Всесвітніх виставках у Парижі, Чикаго, Антверпені, Брюсселі, Москві, Нижньому Новгороді. Вона – автор унікального тритомного навчального видання “Книга для взрослых” та бібліографічного покажчика “Что читать народу?”

Однак, влада заборонила встановлення пам'ятника Т. Шевченку в місті. Погруддя встановили на майданчику біля будинку Алчевських – у саду, так, аби його було видно з вулиці через ковану огорожу [15].

В.О. Беклемішев був одним з ініціаторів проведення конкурсів на проект пам'ятника Т. Шевченку для Києва у 1909–1913 роках. На жаль, далі проведення конкурсів справа тоді не пішла. В 1911 р. ректор В.О. Беклемішев виступає організатором ювілейної виставки художніх творів Тараса Шевченка безпосередньо в Петербурзькій Академії мистецтв, опікується виданням першого випуску альбому «Малюнки Т. Шевченка», в 1914 р. до 100-річчя від дня народження видатного поета – другого випуску цього альбому.

Ще однією заслугою професора В. Беклемішева є те, що свою любов до Кобзаря він зумів передати своїм учням. Федір Балавенський продовжив його скульптурну шевченкіану, а Матвій Манізер утілює мрію про пам'ятник поетові – за проектами М. Манізера встановлені пам'ятники Тарасові Шевченку в Києві, Харкові та Каневі [16].

У спогадах студентів В. Беклемішев – “замечательно добрый и хороший человек

<...> очень крупный художник <...> Он вводит в скульптуру психологию. А раньше этого почти не видать было”. Це враження майбутнього видатного скульптора Ганни Голубкіної з її листів додому 1894 р. [17].

Що ж пов’язувало Володимира Беклемішева із Ніжином? Чому саме тут знайшлася можливо єдина фотографія скульптора, що дійшла до нашого часу? Як виявилось доля не раз зводила його з цим містом і ніжинцями. Першим учителем малювання майбутнього митця спочатку в гімназії, а потім у рисувальній школі був відомий український живописець Дмитро Безперчий, у недавньому минулому викладач чоловічої гімназії при Юридичному ліцеї кн. Безбородька [18].

Навчаючись у Петербурзькій Академії мистецтв, В. Беклемішев познайомився ще з одним ніжинцем – Миколою Самокишем, який опановував батальний живопис. Це знайомство підтримувалося впродовж усього подальшого життя В. Беклемішева. Протягом багатьох років вони разом працювали у рисувальній школі Товариства захоочення художників (1893–1917). В. Беклемішев цінував талант М. Самокиша, його педагогічну майстерність. Тому коли в 1911 р. в Академії з’явилася вакансія професора-керівника майстерні батального живопису, ректор В.О. Беклемішев запросив на цю посаду саме Миколу Семеновича.

У 1900 р. до Ніжина на службу керівником будівельної ділянки Московсько-Києво-Воронізької залізниці був призначений рідний брат скульптора архітектор-будівник Михайло Олександрович Беклемішев. Він оселився в Ніжині з дружиною. Тут за рік у них народилася дочка, в майбутньому – художник-пейзажист, Заслужений діяч мистецтв України Ірина Беклемішева. За її спогадами в Ніжині не раз гостювали В.О. Беклемішев, Віра та Варвара Астаф’єви – доньки старшої батькової сестри (її масток був під Конотопом). Варвара згодом стала художницею, ученицею І. Шишкіна. Віра Астаф’єва – відома українська співачка, яка з успіхом виступала на сценах Києва, Петербургу, Одеси, Відня, Риму, Пізи, Кремони, Генуї. Загалом, родина Михайла Беклемішева прожила у Ніжині 6 років. У 1907 р. Михайло Олександрович раптово помер, і його удова з дочкою переїхали до Києва [19].

Безперечним підтвердженням факту знайомства В.О. Беклемішева та І.Г. Турцевича є лист-відповідь брата Турцевича – Йосипа, студента Петербурзької Академії мистецтв – до Івана Григоровича у Рим від 31 жовтня 1889 р.: “из художников твоих я лично не знаком ни с одним, но очень хорошо знаю Гольдבלата, Беклемишева. Киселева и Лосева знаю по работам, что они представляют на выставку” [20]. Цей лист частково розповідає з ким із випускників Академії потоваришував Іван Турцевич у Італії.

Прізвища вказані без імен й ініціалів, що дещо утруднювало пошук. До того ж прізвище Гольдבלата було написано нерозбірливо: чи то “Гольдблаж”, чи то “Гольдблаш”. Інтуїтивно вибір зупинився на варіанті “Гольдблат”. Але в жодному довіднику чи енциклопедії на час першого дослідження стосунків В. Беклемішева та І. Турцевича (1994 р.), Гольдבלата не містилося (Гольдблажів і Гольдблашів, до речі, теж). Зважаючи вік цієї персони, можна було припустити, що він виїхав після 1917 р. за кордон, і тому в радянській літературі про нього не згадували.

Через деякий час, укотре переглядаючи безіменні фотознімки, увагу привернув ще один фотознімок, який оформленням відрізнявся від решти, чимось нагадуючи фото В. Беклемішева: однакові за розміром, знову-таки – темно-коричневе паспарту. До того ж, позаду, поза чоловіком у кріслі помітне зображення чималої кількості картин. То цілком слушне питання: чи ж не художник на фото? Знову ретельне вивчення знімку, особливо звороту

паспарту. І диво! На темному фоні паспарту проступили літери. Зроблений тушем напис, з часом роз’їв коричневу фарбу, відкривши нижній шар блакитного кольору: “... Ивану Григорьевичу / на добрую память от / Гольдבלата / Рим...” [21].

Згода про еміграцію художника Гольдבלата з Радянської Росії виявилася вірною, і в усесвітній павутині Інтернету досить швидко вдалося розшукати відомості про людину із загадкової фотографії.

Яків Семенович Гольдблат народився у Литві – в містечку Сувалки 25 жовтня 1860 р. З 1879 до 1888 р. навчався у Петербурзькій Академії мистецтв. Наприкінці навчання ви-

Я.С. Гольдблат. Рим. 1889 р.

конав дві програмні роботи, які здобули схвальні відгуки критиків і глядачів та були відзначені золотими медалями Академії (полотна “Пріам благає Ахіллеса віддати тіло сина Гектора” та “Сократ у темниці перед смертю”). За останню картину Я. Гольдблат отримав звання класного художника I-го ступеню в історичному живописі та був визнаний академіком живопису. Також, він здобув право на закордонне відрядження. Місцем стажування Яків Гольдблат обрав Італію, куди виїхав у 1889 р. Отже, це і є той самий Гольдблат! [22].

Повернувши до Петербургу, Я. Гольдблат керує класом малюнку Вищої художньої школи при Академії. З 1902 р. він відкриває приватну школу малювання, живопису та скульптури. Тут у нього навчалися Г. Лукомський, В. Юстицький, С. Пісахов, П. Лаленков, П. Лебедєв і багато інших згодом відомих митців.

Після петербурзьких подій 1917 р. Я. Гольдблат спочатку виїжджає на батьківщину – до Литви (щоправда, у Вільно), згодом емігрував до Парижу, потім – до Нью-Йорку. Проте й тут, на чужині він усюди поєд-

нує творчість із навчанням молоді художньому мистецтву. Можливо, відомий художник-футурист Давид Бурлюк (1882–1967) захопився малюванням якраз під впливом свого родича – художника Якова Гольдבלата.

Помер Я. Гольдблат 25 січня 1929 р. в Нью-Йорку [23]. Зважаючи на труднощі, з якими довелося стинутися під час пошуку його зображення, – знайдене в Ніжині фото художника, можливо, не менш унікальне, ніж згадане раніше фото В. Беклемішева.

Стосовно ще одного художника, згаданого у листі Йосипа Турцевича – Кисельова, можна припустити, що мова йде про відомого російського художника-пейзажиста, члена Товариства пересувних виставок – Олександра Олександровича Кисельова (06(18).06.1838 р., Свеаборг – 20 (02).01(02).1911 р., Санкт-Петербург). Хоча за віком він старший за І. Турцевича, В. Беклемішева та Я. Гольдבלата, на користь версії щодо саме його перебування наприкінці 1889 р. в Римі, свідчать подальші факти. Ім’я О. Кисельова неодноразово згадується поруч із іменем В. Беклемішева. Довгі роки вони разом працювали в Академії – з моменту її реформування в 1893 р. Цього ж року

О. Кисельов був обраний дійсним членом Академії. З 1897 р. він – професор-керівник пейзажної майстерні. Підпис О. Кисельова також стоїть під “Резолюцією художників” 1905 р. [24]. Найбільш відомі роботи О. Кисельова – картини “З гори” (1866) та “Давній Сурамський перевал”, нині – у фондах Третяковської галереї в Москві.

На жаль, про художника Лосева відомості поки не знайдені. Але згадані документи й фотографії дали можливість виділити з комплексу невпізнаних знімків низку світлин із дарчими написами: “Душевно уважаемому І. Турцевичу...”, “Дорогому Івану Григоровичу...” Частину з них надалі вдалося атрибуувати за підписаними фотографіями з колекції Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського. Серед таких знімки директора НІФІ Ф. Гельбеке, професорів М. Іваницького, Раднірського та Г. Зенца; а також фотографічний портрет самого І.Г. Турцевича, зроблений у Ніжині приблизно в 1912 р.

Про брата професора І. Турцевича – художника Йосипа Турцевича відомо, що він перші професійні уроки малювання отримав у київській рисувальній школі М.І. Мурашка. Він навчався у цій школі закінчуючи Першу київську гімназію (1879) та будучи студентом історико-філологічного (потім – юридичного) факультетів Університету Св. Володимира. Університет він не закінчив – звільнився; відслужив у армії; в 1885 р. вступив до Петербурзької Академії мистецтв, після закінчення якої працював учителем малювання у Другій одеській гімназії та в жіночій гімназії С.І. Видинської (також у Одесі). Й. Турцевич неодноразово приймав участь у художніх виставках Товариства південноросійських художників [25]. Кілька разів він відвідував брата в Ніжині (останній раз – десь на початку 1920-х років, незадовго до своєї смерті). В 1895 р. Йосип Турцевич публікує “Заметку о картинной галерее института Князя Безбородко в Нежине” у ювілейному виданні “Известий Нежинского Историко-Филологического института”. З листів до брата Івана відомо, що М.І. Мурашко запрошував Й. Турцевича викладати до своєї київської рисувальної школи одразу ж після закінчення Академії в Санкт-Петербурзі [26], а це – безперечно – свідчення обдарованості нині забутого художника. Приблизно після 1917 р. хворий Йосип Турцевич жив у Ніжині в будинку свого старшого брата, але змушений був переїхати до іншого брата – Олександра в м. Чорнобиль, де – ймовірно – і помер [27]. Проте, точна дата смерті та місце поховання Йосипа Турцевича достеменно невідомі – уривки зі щоденника І.Г. Турцевича вказують на те, що це сталося в першій половині 20-х років минулого сторіччя.

Здавалося – на цьому можна було б завершити пошуки “римських” знайомих професора І.Г. Турцевича. Але, дякуючи колишньому аспірантові кафедри історії Києво-Могилянської Академії Т. Коростильову, який подарував нашому музею копії архівних листів І.Г. Турцевича до професора Київського університету ім. Св. Володимира Юліана Андрійовича Кулаковського, маємо продовження.

Наприкінці XIX ст. у російських художників і науковців, що їхали до Італії, з’явилася неофіційний, але надійний прихисток на чужині, де завжди можна було розраховувати на гостинний прийом, щиро безкорисливу допомогу. Це римська квартира художників-братів Сведомських, згодом – їх-таки вілла у Сан-Ремо, неподалік Риму. Ті, кому довелося відчути тепло їх домівки, залишили найщиріші спогади. Так, М. Прахов писав: “Мастерская их и квартиры были открыты для всех любителей искусств, и многие бездомные художники и соотечественники находили: приют и деликатную помощь в трудную минуту жизни”. Михайлу Врубелю вони знаходили замовлення, а польського художника В. Котабринського взагалі виходили під час тяжкої хвороби. “Добрейших и милейших художников Сведомских” згадує і В. Васнецов: “Около них ютилась вся ко-

лония русских художников. Рим и Сведомские в моих воспоминаниях неразделимы. Они знали Рим и говорили по-итальянски, как кровные римляне!” [28].

Не оминув гостинності Сведомських і І.Г. Турцевич. “Здесь нашел русских художников, которых прежде не встречал. Сведомский теперь тоже здесь”, – пише І. Турцевич до Ю. Кулаковського у листі з Риму 16 жовтня 1889 р. – “Сальвати (встретил его у Сведомских) сообщил мне, что в Рим приехал князь Волконский <...> Сведомский Александр (minor?) недель две порядком прохворал. Оставил его значительно исхудавшим” (лист відісланий із Палермо 19 травня 1890 р. [29] [щоправда, І.Г. Турцевич тут дещо помилився: Олександр не менший – “minor”, а старший з братів Сведомських – *авт.*].

Брати Сведомські народилися у Петербурзі, але їх родові коріння знаходилися на Уралі, поблизу Пермі. Старший із братів – Сведомський Олександр Олександрович (1848–1911) – художник-пейзажист. Молодший – Павло Олександрович (1849–1904) – видатний майстер історичного та жанрового живопису. В 1870 р. брати вступили на навчання до Дюссельдорфської Академії Мистецтв, але провчилися там лише кілька місяців, переїхали до Мюнхена, де навчалися в М. Мункачі. За представлені до Петербурзької Академії мистецтв роботи П.О. Сведомський отримав звання академіка (1873). З 1875 р. брати постійно оселилися в Римі, але щороку час із червня до вересня проводили у батьківському маєтку Завод Михайлівський на Уралі. Художники Сведомські багато працювали, виставляли роботи на виставках. Їх творчість була помічена поціновувачами мистецтва як Російської імперії, так і Європи, брати отримують чисельні замовлення. Нині їх найбільш відомі роботи знаходяться у збірках музеїв Росії, Італії, України.

У 1886 р. П. Сведомського запрошують до участі в розпису Володимирського собору Києва разом із Васнецовим, Нестеровим, Врубелем, Котабринським. Робота над розписами тривала 10 років – до 1896 р. Молодшому зі Сведомських належить розпис бокових – північного та південного кораблів собору фресками із зображенням останніх днів земного шляху Христа (Воскресіння Лазаря, Вхід у Єрусалим, Тайна Вечеря, Моління про чашу, Христос перед Пілатом, Розп’яття та Вознесіння). В розписах братові допомагав Олександр Сведомський [30]. Так, разом брати розписали багато храмів Пермської губернії та Удмуртії. За картину “Жакерія” П.О. Сведомський отримав золоту медаль на Всесвітній виставці у Парижі (1899).

В. Беклемішев, Я. Гольдблат, О. Кисельов, брати Сведомські, Ю. Кулаковський, Г. Зенц... Скульптори, художники, науковці... Гадаємо, що це далеко не повний спектр талановитих, неординарних особистостей, з якими підтримував теплі дружні стосунки професор Ніжинського історико-філологічного інституту Іван Григорович Турцевич – інтелігентна, широко ерудована, щира людина, обдарований науковець, чий праці з історії стародавнього Риму й досі слугують сучасним науковцям.

1. Фонди Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського (далі – НКМ), КП–12–15569/Ф–4848.
2. Историко-Филологический институт кн.Безбородко в Нежине 1901–1912. Преподаватели и воспитанники, Нежин, 1913.
3. Руденко Л.М. В. Беклемішев и И. Турцевич // До 100–річчя Ніжинського Історико-Філологічного товариства. Тези і матеріали конференції Історико-краєзнавчого товариства. Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М.В. Гоголя, 25–27 травня 1994 р. – Нежин, 1994. – С. 18–20.
4. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі –ВДАЧОН), ф. Р–6112, оп.1, спр.18, арк.19.
5. Там само, арк. 17; спр.19, арк.93.
6. Сборник Историко-филологического общества при Институте князя Безбородко в Нежине. – Т. II. – Нежин, 1899.

7. *Коростильов Т.* Духовна єдність зі свободою особистості: три тексти професора І.Г. Турцевича // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 5: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Вип. № 6 (9). – Ніжин, 2008. – С. 172–179; *Руденко Л.М.* Вказана праця. – С. 18–20; *Турцевич І.Г.* Дневник // Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 2: Історико-культурологічний збірник. Вип. № 2 (5). – Ніжин, 2006. – С. 114–120, 124–142.
8. *Энциклопедический словарь Брокгауза та Ефрона.* – Т. III. – СПб., 1891. – С. 353.
9. *Большая советская энциклопедия (далі – БСЭ).* – Т. 3. – М., 1970.
10. 225 лет Академии художеств СССР (Каталог выставки). – Т. 1. 1757–1917. – М., 1985. – С. 78.
11. Там само. – С. 20.
12. *Фонди НКМ, ВСИ–912* [// *Нива.* – 1914. – № 27. – С. 526–527, 540].
13. 225 лет... – С. 22.
14. *Богданович Г.* О портретах Т.Г. Шевченко работы В.А. Беклемишева // *Радуга.* – 1964. – № 6. – С. 148–151.
15. *Добровольський Д.* Слово Алчевських – діло Беклемишева // *Україна молода.* – 2004. – 22 червня. – С. 7; *Настольный энциклопедический словарь Товарищества братьев А.и И. Гранат.* Т. 1. – М., 1901.
16. *Півненко А.С.* Історія спорудження пам'ятника Т.Г. Шевченку в Харкові // *Народна творчість та етнографія.* – 1989. – № 2. – С. 10–15.
17. *Шмідт І.М.* Русская скульптура второй половины XX – начала XX веков. – М., 1989. С. 169–170, 286.
18. ВДАЧОН, ф. 378, оп.1, спр. 40, арк.11.
19. *Мищенко И.С.* Ирина Беклемишева. Избранные произведения художника. – К., 1978. – С. 6.
20. ВДАЧОН, ф. Р–6121, оп. 1, спр. 18, арк. 24.
21. *Фонди НКМ, КП–14–17901/Ф–5315.*
22. *Кондаков С.Н.* Юбилейный справочник имп. Академии художеств. 1764–1914 [Електронний ресурс] // [http://www. antiginfo.narod.ru/kondakov/kond-055.htm](http://www.antiginfo.narod.ru/kondakov/kond-055.htm).
23. *New York Times,* January 26, 1929 [Електронний ресурс] // [http://www. antiginfo.narod.ru/kondakov/kond-055.htm](http://www.antiginfo.narod.ru/kondakov/kond-055.htm).
24. БСЭ. – Т. 12. – М., 1973; *Каталог виставки...* – С. 22.
25. *Столетие Киевской первой гимназии (1809–1811–1911 г.г.).* Т. 1. – К., 1911.
26. ВДАЧОН, ф. Р–6121, оп. 1, спр. 19, арк. 83.
27. Там само, арк. 17; спр. 19, арк. 93.
28. *Казаринова Н.* Художники Сведомские. Михайловский завод – Рим – Сан-Ремо // *Русское искусство.* – СПб., 1998.
29. *Центральний державний історичний архів у м. Києві,* ф. 264, оп. 1, спр. 117, арк. 7 зв., 21 зв.
30. *Українська Радянська Енциклопедія.* – Т. 9. – К., 1983.

***Руденко Л.* Що може розповісти стара фотографія?**

Автор, зіставляючи написи на світлинах із фондів Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського та біографічну інформацію з архівних й історіографічних джерел, встановлює особи зафіксованих зображень художників Олександра Беклемишева та Якова Голдבלата, а також ніжинського професора Івана Турцевича, характеризуючи ступінь та характер їх взаємин.

***Руденко Л.* О чем может рассказать старая фотография?**

Автор, сопоставляя надписи на фотографиях из фондов Нежинского краеведческого музея имени Ивана Спасского и биографическую информацию из архивных и историографических источников, устанавливает osoby зафиксированных изображений художников Александра Беклемишева и Якова Голдבלата, а также нежинского профессора Ивана Турцевича, характеризуя степень и характер их взаимоотношений.

***Rudenko L.* What can tell an old picture?**

An author, comparing inscriptions on pictures from the funds of the Nizhyn Regional Museum by Ivan Spas'kiy and biographic information from the archiv and historiography sources, sets person fixed at the pictures as peinterman Alexander Beklemishev, Jacob Goldblat and professor from Nizhyn Ivan Turtsevych, characterizing a degree and character of their mutual relations.